

صلى الله عليه وسلم

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان و ادبیات فارسی

عنوان: تصحیح و تحقیق هفت منظر

استاد راهنما: دکتر علی محمد پشت‌دار

استاد مشاور: دکتر اکبر شاملو

دانشجو: فاطمه اکبری

چکیده

ملا عبدالله هاتفی خوبشانی جامی خواهرزاده عبدالرحمن جامی شاعر و عارف ایرانی قرن نهم (متوفی 927 ه. ق.) بوده است. چهار کتاب لیلی و مجنون، شیرین و خسرو، هفت منظر، تمرنامه (ظفرنامه) را به تقلید خمسه نظامی به نظم کشیده، ولی از کتاب پنجم وی نامی در جایی و اثری در کتابی نیست. مثنوی "هفت منظر" در داستان بهرام گور، در برابر "هفت پیکر" نظامی است. هر چند پیش از نظامی شاعران بزرگی چون فردوسی، عنصری و..... در زمینه داستان سرایی قلم فرسایی کرده اند، اما نظامی در سرودن داستان‌های بزمی بیش از همگان درخشید و سر مشق دیگران قرار گرفت. مثنوی‌های نظامی بارها مورد تقلید شاعران بعد از او قرار گرفته است. داستان‌های بزمی پس از نظامی، با همه توسعه‌ای که داشت، دچار نوعی رکود نیز بود، زیرا نظامی به عنوان شاعری صاحب سبک، این نوع شعر را به آنچنان کمالی رسانده بود که داستان‌سرایان پس از وی، نه تنها نتوانستند در آن تحولی ایجاد کنند بلکه از رسیدن بدان قله رفیع نیز محروم بودند. این گونه شاعران، پیروی از شیوه نظامی را وجهه همت خویش قرار داده بودند و معمولاً به تقلید از وی یک یا چند منظومه می‌سرودند و گاهی مانند وی خمسه‌ای ترتیب می‌دادند و در این مجموعه‌ها عین داستان‌های نظامی را با تغییر عنوان و تغییر بعضی از شخصیت‌ها یا صحنه‌ها دوباره به نظم می‌آوردند.

این مثنوی بزمی نوزده بخش دارد. بخش اول در حمد و ثنای خدا و بخش دوم در نعت پیامبر و سپس در نصیحت فرزندان است. بخش چهارم در سبب نظم کتاب است. از بخش پنجم متن اصلی و آغاز داستان است. پس از هر بخش اصلی یک بخش وجود دارد که افسانه‌ای در مورد خواب پادشاه گفته است.

از مثنوی "هفت منظر" 11 نسخه در دسترس است. نسخه اساس حاضر (کتابخانه ملی ملک) جزء معدود نسخ خطی فارسی است که بسیار خوانا و تمیز می‌باشد. این اثر مشتمل بر 84 صفحه و هر صفحه 12 سطراصلی و 14 سطر حاشیه به خط نستعلیق نوشته شده است نسخه اساس قدیمی‌ترین نسخه موجود است و مبنای اینجانب در انتخاب دو نسخه از این 11 نسخه، تاریخ کتابت آنها است. نسخه کتابخانه ملی ملک قدیمی‌ترین نسخه می‌باشد. نسخه‌ای از این کتاب با کد دستیابی 5600 در کتابخانه ملی ملک و نسخه‌ای از آن با کد دستیابی / 2640 / 3:ف - 106 تا 166 در کتابخانه ملی نگهداری می‌شود.

نسخه حاضر جزء مثنوی‌های بزمی تلقی می‌شود. در مجموع این اثر از آثار بزمی عصر صفویه است که تاکنون ناشناخته مانده است. این مثنوی بزمی غلط املائی انگشت شماری دارد و از نظر عیب قافیه جز در چند مورد، مشکل خاصی ندارد و بسیار روان و روشن سروده شده است. همچنین کلمات عربی نیز در آن بسیار محدود است. امید است با احیای این چنین اثر نفیس علاوه بر آشنایی با نگارش زبان فارسی و نثر ادوار گذشته، راهگشای دانش‌پژوهان و همه کسانی باشد که سخنان پیشینیان را چراغ راه آینده می‌دانند.

واژگان کلیدی: نسخه خطی فارسی، هفت منظر، هاتفی خرجردی

فهرست

1	فصل اول
2	1- کلیات
2	1-1 اهداف و سؤال‌های تحقیق:
2	1-2 روش تحقیق: تحلیل محتوا
2	1-3 روش گردآوری اطلاعات: کتابخانه‌ای
2	1-4 تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق:
2	1-5 جامعه آماری و تعداد نمونه:
3	2- مقدمه
3	2-1 پیشینه
3	2-2 مذهب در دوره صفویه
4	2-4 احوال مؤلف
7	2-5 موضوع کتاب
7	2-6 برخی ویژگی‌های محتوایی نسخه
7	2-7 ویژگی‌های زبانی و رسم‌الخطی متن
7	2-8 مقایسه دو کتاب
8	2-9 تطبیق دو نسخه
8	ارزیابی کلی نسخه
9	2-10 نسخه‌های دیگر

12.....	2-11 شیوه تصحیح
12.....	2-12 علائم اختصاری
173	فهرست اشخاص
178	فهرست اماکن
182.....	Abstract

تشکر

ضمن ادای سپاس نسبت به همه کسانی که برای معرفی و شناساندن مواریث گرانبهای فرهنگی و مذهبی این مرز و بوم به نسل امروز تلاش می کنند، امیدوارم اثر حاضر مورد توجه علاقمندان به فرهنگ و ادب فارسی قرار گیرد.

بر خود واجب می دانم از الطاف بی شایبه استاد فاضل و ارجمندم، جناب آقای دکتر علی محمد پشتدار که زحمات جبرانناپذیری متقبل شدند و نکته سنجی های هوشمندانه و راهنمایی های عالمانه خانم دکتر توکلی و آقای دکتر شاملو و خانم زینب نورپور جویباری دوست این جانب که بنده را در این امر یاری فرمودند، سپاسگزاری کرده و از خداوند متعال توفیق روز افزون ایشان و همه خدمتگزاران این مرز و بوم را آرزو می کنم.

تقدیم

تشکر و قدردانی فراوان خدمت پدر و مادر عزیزم به خاطر تمامی زحماتی که در زندگی ام متحمل شدند و به من چگونه زیستن را آموختند و مشوق راه دانشم بودند و دعای خیرشان بدرقه راهم بود و سپاس از همسر و دختر نازنینم که در طول تحصیل با صبر و حوصله یاریم نمودند. این پایان نامه را به پدر و مادر عزیزم و همسر و خواهر مهربان و دختر نازنینم تقدیم می کنم.

فصل اول
(كليات و
مقدمات)

1- کلیات

1-1 اهداف و سؤال‌های تحقیق:

پژوهش - احیاء و شناخت علمی و تصحیح یک نسخه خطی که قدمتی 400 ساله دارد.

1-2 روش تحقیق: تحلیل محتوا.

1-3 روش گردآوری اطلاعات: کتابخانه‌ای.

1-4 تعریف مسئله و بیان سؤال‌های اصلی تحقیق:

تصحیح و تنقیح نسخه‌های خطی فارسی، یعنی احیای موارث زبان و ادب فارسی، آشنایی با خط و نگارش زبان فارسی در ادوار گذشته و نشر آثار ادب فارسی با محتوای ادبی-دینی و علمی.

1- محتوای این اثر چیست؟

2- از نظر زبان فارسی (نگارش، دستور، ...) این نسخه چگونه است؟

3- منابع و آثاری که مؤلف در اثر خود از آن بهره برده کدام است؟

4- ارزش تاریخی اثر چگونه است؟

5- از نظر دینی و اعتقادی محتوای اثر چه جایگاهی دارد؟

1-4 سابقه و ضرورت تحقیق:

احیای نسخ خطی زبان فارسی، گامی مهم در مسیر شناخت بهتر زبان فارسی و دیگر جنبه‌های آن است.

1-5 جامعه آماری و تعداد نمونه:

عنوان کتاب	مؤلف	تاریخ کتابت	ماخذ
هفت منظر	عبد الله هاتفی	929	ملک
خمسه هاتفی (لیلی و مجنون، هفت منظر، تمرنامه یا ظفر نامه هاتفی)		980	سپهسالار
خمسه هاتفی (لیلی و مجنون، هفت منظر، تمرنامه یا ظفر نامه هاتفی)		1000	سپهسالار
خمسه هاتفی (لیلی و مجنون، هفت منظر، تمرنامه یا ظفر نامه هاتفی)		1000	سپهسالار

هفت منظر هاتفی		1094	نشریه
هفت منظر	هاتفی، ملا عبدالله خبوشانی جامی (م. 927)	0	نوربخش
خمس هاتفی (لیلی و مجنون، هفت منظر، تمرنامه یا ظفر نامه هاتفی)	ملا عبدالله هاتفی خبوشانی جامی متوفی بسال 927	0	سپهسالار
هفت منظر	هاتفی	0	نشریه
هفت منظر	هاتفی	0	نشریه
هفت منظر	هاتفی خبوشانی (در گذشته 927)	0	سپهسالار
هفت منظر	هاتفی خرجردی	0	ملی

2-مقدمه

2-1-پیشینه

تمدن هر قومی مایهٔ سربلندی و ارزشمندی آن قوم است. هر چه پیشینه قدیمی تر باشد، فرهیختگی آن ملت بیشتر خواهد بود. برپایی یک جامعهٔ فرهنگی وابستگی بی‌واسطه‌ای با ادبا، علما و بزرگان و امرای دانش‌دوست آن دارد. خوشبختانه سرزمین ایران از این بابت غنی است و در همهٔ اعصار و زمینه‌های علمی و ادبی و تاریخی دانشمندان و ادیبانی تربیت شده‌اند که آثاری ماندگار به یادگار گذاشته‌اند. پرداختن به موضوعات اخلاقی از دیرباز مورد توجه نویسندگان بوده، به ویژه هنگامی که از طرف اقوام بی‌تمدن مورد هجوم وحشیانه قرار می‌گرفتند، به تألیف کتبی در زمینهٔ اخلاقی و گفتار ائمهٔ اطهار و حکمت روی می‌آوردند.

حفظ و احیای میراث علما و فضایی ادوار گذشته از وظایف هر ملتی است؛ چراکه خواندن این کتب به عنوان اسنادی معتبر ضامن شناخت افکار و اوضاع اجتماعی و فرهنگی و روش نگارش پیشینیان و الگو برداری از محاسن آنها و جلوگیری از تکرار و تقلید است. نگارنده برپایهٔ همین نظر که احیای این آثار خدمتی به آیندگان و ادای دینی به گذشتگان است، به تصحیح و تحقیق و مقابلهٔ نسخهٔ خطی "هفت منظر" اثر هاتفی خرجردی گماشته است.

2-2-مذهب در دورهٔ صفویه

شعرايي چون رودکی و فردوسی و ناصر خسرو علوی و بزرگانی چون بوعلی سینا و خواجه نصیر در میان ایرانیان یافت شده‌اند که همه شیعه بوده‌اند، معذک فرهنگ عمومی ایران مبتنی بر کیش سنت و جماعت بوده است. ابوبکر صدیق پیر صوفیان به شمار می‌رفت. خانقاه، تکیه، صومعه، زویا و خلوت های صوفیان ورد زبان‌ها بود ولی علمای شیعه با تصوف سروکاری نداشتند. آنها بیشتر رجال سیاسی و دیپلمات‌های بسیار زیرک و مبلغان قوی دست اجتماعی بودند. ظاهراً پایهٔ جاه و حرمت صفویه به واسطهٔ صوفیگری اجداد و همراهی صوفیان و مریدان بوده؛ اما پس از

جلوس شاه طهماسب اول و خشک شدن خون ها و به راه افتادن تولاثیان و تبرائیان در کوچه و بازارها و انتشار کتب و باز شدن مکتب خانه ها، در مدت پنجاه سال احوال دگرگون می شود، فرهنگ جدید کار خود را صورت داده و با آنکه بنای صفویه بر ارشاد بود، در ارشاد بسته شده و جز یک سلسله که باقی مانده سلسله کسوت « خلیفه سلطان » و از منسوبین بی ایمان تصوف بودند و در عهد صفویه نیز به وسیله « فتیان » پوشیده و داخل جماعت صوفیان باصفا؛ یعنی فدائیان شخص شاه می شدند. دیگر صوفی بازی دیده نمی شد و صوفیگری واقعی از فقها و اخباریون شکست خورد، در کتب شیعه صوفیان را بی دین و اباحی شمردند و به قتل و احتراق این طایفه فتوی دادند.

شعر قدری نامرغوب شد ولی با این وجود شعرایی مانند فغانی، هلالی، محتشم، وحشی بافقی، عاشق اصفهانی، هاتف و ضیای اصفهانی و ... که امروز ایران از داشتن هر یک محروم است و نویسندگانی چون اسکندربیک، وحید قزوینی، ملا محمد باقر سبزواری، شیخ بهائی و مجلسی داشت که کتب آنان مورد استفاده همه است و علمایی چون مجلسی دوم، شیخ حرّ عاملی، میرداماد و عبدالرزاق لاهیجی صاحب گوهر مراد و گتب دیگر و بالاخره حکیمی چون ملاصدرا پیدا کرد که هر یک افتخار ملت و نژادی توانند بود (سبک شناسی، ص 247 و 248).

2-4-2 احوال مؤلف

نام شاعر در آثار معاصرانش میرعلیشیرنویسی (مجالس النفائس، ص 30) و خواندمیر (خلاصه الاخبار ص 118) و ظهیرالدین بابر میرزا و سام میرزای صفوی و امیر مختار و دیگران عبدالله ضبط شده است، اما در نشر سال 1308 هجری قمری جلد هفتم "روضه الصفا" چاپ هند نام شاعر عبدالحی قید شده است. برخی مؤلفان معاصر ایرانی از آن جمله مدرس محمدعلی تبریزی و عبدالعزیز صاحب جواهر با استناد بدین منبع نام هاتفی را عبدالحی نوشته اند.

تخلص شاعر هاتفی است. نام و نسب، کسب و کار هاتفی در منابع نزدیک به دوره وی، ذکر نشده است. از مؤلفان معاصر اسماعیل پاشا البغدادی در کتاب "هدیه العارفین اسماء المؤلفین و آثار المصنفین" نام پدر شاعر را محمد ضبط نموده است. می نویسد: "عبدالله بن محمد هروی متخلص به هاتفی ابن اخت لمولوی عبدالرحمن جامی...". دلیل اینکه مؤلف مذکور چرا نام پدر شاعر را محمد و از هرات نوشته است معلوم نشد. برخلاف نوشته اسماعیل پاشا البغدادی صاحب تذکره "میخانه" به استناد نوشته امیر مختار در "مخزن الاخبار" هاتفی را از خواجه های صاحب جاه خرگرد" به قلم

آورده است (تذکره میخانه، ص 112). مادر شاعر دختر مولانا نظام‌الدین احمد بن شمس‌الدین محمد دشتی خواهر مولانا عبدالرحمن جامی می‌باشد.

هاتفی در خرچرد جام تولد یافته است. در این باره صاحب تذکره "تحفه سامی" که از معاصران شاعر است چنین می‌نویسد: "مولانا عبدالله در خرچرد که از قصبات خراسان است و مولد اوست چهارباغی ساخته است و در آنجا متوطن شده بود. از خرچرد بودن هاتفی در آثار تذکره نویسانی از قبیل ملاعبدالنبی فخرالزمانی قزوینی و لطفعلی بیگ آذر و عبدالغنی مفرخ آبادی ضبط شده است. برخی از مؤلفان معاصر زادگاه هاتفی را بدون ذکر دلیل خبوشان قید کرده‌اند از جمله علینقی منزوی او را خبوشانی و ابن یوسف شیرازی و مدرس محمدعلی تبریزی خبوشانی جامی نوشته‌اند. در آثار معاصرانش خبوشانی بودن هاتفی ذکر نشده است.

هاتفی نزد دائی‌اش، عبدالرحمان جامی به کسب فیض پرداخت. هاتفی از پرورش یافتگان انجمن فضلالی هرات در اواخر عهد تیموریان می‌باشد که اوایل عصر صفویه را نیز درک کرده است. وی سفرهایی به هرات نموده و با امیر علیشیر نوائی و سلطان حسین بایقرا ملاقات داشته است. او با آصفی از مریدان جامی و مظفر حسین میرزا و کپک میرزا و بدیع‌الزمان میرزا، پسران سلطان حسین بایقرا، دوستی و معاشرت داشته و ظاهراً مثنوی "تمرنامه" را به درخواست بدیع‌الزمان میرزا سروده است. هاتفی به مدح پادشاهان و امرا علاقه‌ای نداشت و گویند روزگارش را به زراعت می‌گذرانید. در طریقت پیرو مشایخ سلسله کبرویه بود. او در کنار باغ خود خانقاهی ساخت و در آن مشغول عبادت گردید. در 917ق که شاه اسماعیل صفوی به قصد زیارت مزار شاه‌قاسم انوار حرکت نمود در تربت جام با وی ملاقات کرد و او رابه نظم فتوحات خود مأمور گردانید. هاتفی سرانجام در زادگاهش از دنیا رفت و در همان باغی که خود ساخته بود به خاک سپرده شد. وی در سرودن انواع شعر مهارت داشت و به آورده "تاریخ ادبیات در ایران" خود را در قصیده برتر از خاقانی و درغزل بهتر از خسرو دهلوی می‌دانست. ولی عمده مهارت او در مثنوی سرایی بود. چهار مثنوی از "خمسه نظامی" را جواب گفت. از آثارش: "لیلی و مجنون" در برابر لیلی و مجنون "نظامی؛ به نام امیر علیشیر نوائی که بیت اول آن را جامی سروده است؛ مثنوی "شیرین و خسرو" در برابر خسرو و شیرین "نظامی به نام امیر علیشیر نوایی؛ مثنوی "تمرنامه" یا "ظفرنامه" یا "تیمورنامه" در شرح فتوحات تیمور در برابر اسکندرنامه "نظامی؛ مثنوی "هفت منظر" در داستان بهرام گور، در برابر هفت پیکر "نظامی؛ "شاهنامه هاتفی" یا "شاهنشاهنامه" به امر شاه اسماعیل و در ذکر فتوحات وی که ناتمام ماند؛ "دیوان" شعر، مشتمل بر قصاید، رباعیات، غزلیات و قطعات و "ساقی‌نامه" (تاریخ ادبیات در ایران ص 255)

حسن توجه شاه صفوی نسبت به هاتفی تصادفی نبوده است. شاه اسماعیل صفوی یکی از شاعران زبردست زمان خود محسوب می‌شد و با تخلص خطائی در دو زبان فارسی و ترکی شعر می‌گفت. حسن توجه شاه را به شاعر باز یک نکته دیگر جلب نموده است؛ معلوم است که شاه اسماعیل صفوی پس از رسیدن به سلطنت به منظور ایجاد وحدت عقیده ملی و مذهبی، مذهب شیعه اثناعشری را در قلمرو خود رسمی گردانیده بود و همیشه برای رواج آن می‌کوشید. هاتفی خیلی پیش از به سلطنت رسیدن شاه اسماعیل صفوی تخمیناً بین سال‌های 1484-1480 در داستان لیلی و مجنون خود در باب مخصوص علی بن ابی طالب را ستایش نموده و به مذهب شیعه اثناعشری معتقد بودنش را اظهار داشته است.

صاحب تذکره "روز روشن" نیز وفات شاعر را سال 927 نگاشته و می‌گوید: "در سنه سبع و عشرين و تسعمائه (927) به عمر قریب صد سال از هاتف غیب ندای ارجعی شنید". صد یا صد و پنج سال عمر کردن هاتفی دور از حقیقت به نظر می‌رسد چونکه خود شاعر در مثنوی "شیرین و خسرو" که بین سال‌های 1484-1490 تألیف شده است خود را جوان شمرده است.

آثار هاتفی

اینکه هاتفی در چند سالگی و کدام سال به شعرگویی شروع کرده است به ما معلوم نیست. از اولین مثنوی او که بین سال‌های 1484-1480 سروده شده است و در آن او هنوز جوان بوده است عیان می‌گردد که هاتفی به شعرگویی خیلی زود شروع نموده است. اولین اثر شاعر کدام است معلوم نیست. در گذشته صاحب دیوان بودن هاتفی زیر شبهه گذاشته شده است. اکثریت تذکره نویسان مثنویات او را نام برده، از دیوان شاعر سخن به میان نمی‌آورند. از همعصران ظهیرالدین بابر میرزا او را چون شاعر مثنوی گوی معرفی کرده، فقط سه مثنوی او را نام برده است (با برنامه قزان، ص 227).

خمسۀ هاتفی بسیار مشهور و معروف است و دیوان غزلیاتش کمتر رواج دارد بلکه در هندوستان بسیار کمیاب است. از مؤلفان معاصر ابن یوسف شیرازی راجع به این مسئله نوشته است: "گذشته از این پنج مثنوی آثار دیگری از هاتفی در دسترس نیست... ولی دیوان قصائد و غزلیات داشته است" (نشر عشق، ص 736)

مثنوی هفت منظر در جواب هفت پیکر نظامی گنجوی پس از داستان شیرین و خسرو سروده شده است. در "مجالس النفائس" علیشیر نوایی نام این اثر برده شده است بدین دلیل می‌توان گفت که مثنوی هفت منظر تا سال 1492 ایجاد شده است (حماسه سرایی در ایران، ص 360).

مقدار ابیات مثنوی "هفت منظر" در نسخه‌های خطی متفاوت است. چنانچه در نسخه خطی شماره 1152/3 مدرسه عالی سپهسالار در حدود 2466 بیت بوده است.

2-5 موضوع کتاب

مثنوی بزمی است در پانزده هزار بیت.

2-6 برخی ویژگی‌های محتوایی نسخه

1- این مثنوی بزمی نوزده بخش دارد. بخش اول در حمد و ثنای خدا و بخش دوم در نعت پیامبر و سپس در نصیحت فرزند است. بخش چهارم در سبب نظم کتاب است. از بخش پنجم متن اصلی و آغاز داستان است. پس از هر بخش اصلی یک بخش وجود دارد که افسانه‌ای در مورد خواب پادشاه گفته است. بخش نوزدهم در مورد خاتمه کتاب و شکایت مدعی است.

2-7 ویژگی‌های زبانی و رسم الخطی متن

- 1- حروف اضافه و نشانه به کلمه متصل نوشته شده است، مانند: بیحد (14)
- 2- به جای «گ»، «ک» نوشته شده است، مانند: الخط کنونی پیروی شده که در بازنویسی از رسم
- 3- به جای «پ»، «ب» نوشته شده است مانند:
- 4- به جای «چ»، «ج» نوشته شده است، مانند:
- 5- در جمع کلماتی که به «ها» غیر ملفوظ ختم می‌شود، «ها» آخر کلمه حذف شده است مانند:
- 6- جدا نوشتن «ب» زینت در فعل امر و «ن» نفی در فعل منفی، مانند: به‌بینند (ص 30)
- 7- غلط‌های املائی، مانند:
گذاف ← گزاف (ص 7)
- 8- اسم اشاره به کلمه بعد متصل نوشته شده است؛ مانند:
- 9- در بعضی موارد «ت» به صورت «ة» آمده است، مانند: جبهه (ص 12)
- 10- آوردن «ا» به صورت «آ»، مانند: جوابها (ص 14)
- 11- آوردن ممال، «اعتماد» به صورت «اعتمید»، «سیاه» به صورت «سیه»، «فتاد» به صورت «فتاد»، «نیشتر» به صورت «نشتر».
- 12- آوردن همزه به جای «ی»، مانند: خوئی (ص 16)
- 13- آوردن کلمات عربی که امروزه کاربرد زیادی ندارد.
- 14- اسم اشاره به حرف قبل متصل نوشته شده است، مانند: کاین (ص 40)

2-8 مقایسه دو کتاب

به غیر از ابتدای دو نسخه که تفاوت‌های خیلی زیادی با هم دارند، بقیه صفحات نسخه‌ها تفاوت چندانی با هم ندارند.

9-2 تطبیق دو نسخه

نسخه کتابخانه ملی ملک (مل) نسخه اساس
آغاز:

ای نگارنده صحیفه غیب	نام تو صدر صفحه لاریب
نقش پروانه کارخانه کن	کارساز جهان بی سر و بن
دو جهان زاده‌ای تو از قلمت	زندگی بخش انس و جان کرمت
این همه نقش‌های گوناگون	آمد از کلک قدرت تو برون
دارد این هفت گنبد دوار	از مدارای حکمت تو مدار
سایه آفتاب تو خورشید	آفتاب از تو سایه جاوید

انجام:

طی کن این نامه شکایت را بر همین ختم کن حکایت را

ارزیابی کلی نسخه

این نسخه از جهت رسم الخط و خوانایی خوب است؛ جزء چند مورد کلمه ناخوانا و غلط که در پاورقی به آن اشاره شده است، محتوای آن جز در موارد اندک با نسخه بدل مشترک است.

نسخه کتابخانه ملی (ملی)، نسخه بدل

آغاز:

ای نگارنده صحیفه غیب	نام تو صدر صفحه لاریب
نقش پروانه کارخانه کن	کارساز جهان بی سر و بن
قلم صنعت از نسیان نیست	لوح محفوظت از دبستان نیست
نقش بستی بنای ؟ سداد	کت نه شاگرد بود و نه استاد
دارد این هفت گنبد دوار	از مدارای حکمت تو مدار
اول و آخر همه ذرات	همه ذرات ؟ ؟
در همه ظاهر؟ ظاهر نی	کس در اندیشه تو ماهر نی
هیچکس رو به کار تو نبرد	تا فراز فلک مگس نبرد

انجام:

طی کن این نامه شکایت را بر همین ختم کن حکایت را

10-2 نسخه‌های دیگر

1. سپهسالار

زبان کتاب: فارسی مولف: ملا عبدالله هاتفی خوششانی جامی متوفی بسال 927 توضیحات درباره
مولف: از نزدیکان عبد الرحمن جامی بوده و گویند مبادرت باین کار را از جامی اجازه گرفته، وی
برای امتحان قدرت طبع وی جواب گفتن شعر فردوسی: درختی که تلخ است وی را سرشت ...
از او خواست، هاتفی گفت:

اگر بیضه زاغ ظلمت سرشت نهی زیر طاوس باغ بهشت
دهی آتش از چشمه سلسبیل در آن بیضه دم در دم جبرئیل
بهنگام آن بیضه پروردنش ز انجیر جنت دهی ارزش
شود عاقبت بیضه زاغ کشد رنج بیهوده طاوس باغ .
جامی طبع او را شایسته این کار دید و بدو اجازه داد و مشهور است که به وی گفته‌است بد نگفتی.

2. نشریه

ماخذ کتاب: نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران - دفتر 5

نام کتابخانه: کتابخانه سلطنتی کپنهاک شهر کپنهاک

تاریخ کتابت: 1094

همه اطلاعات: هفت منظر هاتفی، نستعلیق خوش 1094، مجدول و مصور به مجالسی که

خراب شده است.

3. نوربخش

کد دستیابی کتاب: 384

آسیب دیدگی: در برگ‌ها آثار موریانه بسیار دیده می‌شود و برخی از صفحه‌ها وصالی شده است
همه اطلاعات مجموعه:

این مجموعه دارای سه شماره و به خط یک کاتب می‌باشد. در برگ‌ها آثار موریانه بسیار دیده می‌شود و برخی از صفحه‌ها وصالی شده است. صفحه‌ها دارای جدول لاژورد، زر، و مشکی می‌باشد.
ج. مقوایی. ک. ترکی. خ. نستعلیق. ص 404. س. 20. ق. 15 × 24.

4. سپهسالار

ماخذ کتاب: کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری سپهسالار

زبان کتاب: فارسی

نام کتابخانه: کتابخانه مدرسه عالی شهید مطهری شهر تهران

مؤلف: ملا عبدالله هاتفی خوششانی جامی متوفی بسال 927

5. نشریه

ماخذ کتاب: نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران - دفتر 9

نام کتابخانه: موزه هنرهای زیبای بوستون در بخش آسیایی (Art Fin of Museum Boston)

شهر: ماساچوست

مؤلف: هاتفی

کاتب: محمد کاتب

همه اطلاعات: هفت منظر: هاتفی، داستان بهرام گور است.

نستعلیق خوش آراسته زرین مصور محمد کاتب با عنوان شنگرف، وزیر.

6. نشریه

ماخذ کتاب: نشریه نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران - دفتر 8

کد دستیابی کتاب: 449

نام کتابخانه: کتابخانه شچدرین شهر سن پترزبورگ